

Gondolatok a szerszámgyűjtésről

Mai gyorsuló világunkban a faipari kéziszerszámok használata egyre inkább háttérbe szorul. Egyrészt akár egyedi, akár sorozatgyártású bútorról, ajtóról, ablakról van szó, a professzionális kiségek és a hozzájuk vásárolható szerszámok segítségével minden feladat gyorsan és pontosan megoldható, másrészt a hagyományos kéziszerszámok élezése, beállítása, karbantartása komoly szaktudást és gyakorlatot igényel. Nem is olyan régen, akár 40–50 évvel ezelőtt egy átlagos asztalosmester műhelyében minimum 60–80 darab fontosabb szerszámot lehetett a szerszámsekrényben, illetve polcokon találni, és akkor még szó sem esett a sok fűrőbetétről, fűrészfog-hajtogatóról, reszelőkről, sablonokról stb.

Ezek jó része a mester kiöregedése, halála után elkallódott. Néhány szebb „csavaros” gyalut, vésőt féltettek, megőriztek, de a zöme tűzre vagy kukába került. Pedig ezeket a szerszámokat korábban féltve őrizték, apránként vásárolták, gyűjtögették. Nemezszer generációkon át örökölték és bővítették a készletet. Büszkén mutogatták ismerőseiknek a dédnagypapától örökölt „serleges” vésőt, „szemes vagy oroszlanos” jegyű gyalukést vagy „dzsonveissz” (helyesen Johann Weiss) gyalut, hiszen ezek voltak koruk szerszám Rolls-Royce-ai, Jaguárjai, Ferrarijai.

Persze több olyan faiparos szakma is van, ahol a mai napig legalább a munkafá-

Székelyföldi falumúzeum szerszámgyűjteménye

zisok egy részét kézzel, kéziszerszámokkal végzik. A faszobrászok, hangszerkészítők, restaurátorok kezében még látni hagyományos kéziszerszámokat.

A régi szerszámok egy része múzeumok, tájházak gyűjteményeibe kerül. Jó esetben hagyatékként egy-egy asztalos-, kádár-, esztergályosmester teljes műhelyfelszerelése bemutatásra kerülhet. Ez azonban nagyon ritka. Más szerszámok pontos regisztrációval, adatolva pihennek a múzeumok raktáraiban, hogy egyszer

majd egy kutató feldolgozza őket. Néhány szakiskola saját kisebb-nagyobb gyűjtemény birtokában házi múzeumot rendez be, vitrinekben mutatja be az öreg szerszámokat, megmutatva a diákjainak a múlt emlékeit.

Vannak, akik faiparosként vagy az ipart tisztelőként igyekeznek a szakma ezen tárgyi emlékeit összegyűjteni, rendszerezni, felújítani. Gyakran találkozni faiparos és esetenként más szakmák kéziszerszámaival éttermek, csárdák, panziók falain hangulatelemként. Sok esetben ezek inkább riasztóak, visszatekintőek. Ilyen helyzetekben a tulajdonos ízlése, intelligenciája tükröződik a környezeten. Láttam elretentőt és rendkívül kulturált, környezettel harmonizáló dekorációt is.

A szerszámgyűjtők eleinte mindent gyűjtenek ami hozzájuk kerül, megvásárolható vagy esetleg cserélhető. Később a mennyiség növekedésével egyre több probléma, kérdés merül fel:

- I Lehet és érdemes-e mindent gyűjteni? Elvben igen, de a gyakorlat azt mutatja, hogy sem anyagilag, sem a nagy helyigény miatt nem szerencsés ilyenre vállalkozni. Tehát praktikus szakosodni.
- I Mire szakosodjon az ember? Egy-egy fás szakma szerszámaira teljes vertikumban? A legtöbb fajta és legváltozatosabb szerszámot az asztalosok használták a gyaluktól a fűrészeken

Hangulatos étteremrészlet

Szépen összeállított panziódekoráció

át egészen az enyvfőzőedényig. Természetesen hasonlóan izgalmas a kádárok, esztergályosok, bognárok, hangszerkészítők, fafaragók, ácsok szerszámvilága is.

- I Lehet egy bizonyos fajta szerszámot gyűjteni. Erre talán jó példa a gyalu. Igaz ugyan, hogy feltehetően ez a legfiatalabb famegmunkáló szerszám a maga „mindössze” 2500 évével, ugyanakkor ezt a szerszámot minden faiparos terület használta és mind funkcióban, mind méretben rendkívül széles a skála. A kádárok 2,5 méter hosszú taszító gyaluja az esetenként 80 kg-os tömegével tiszteletet parancsoló, ugyanakkor a hangszerkészítők használnak mindössze 12 mm hosszúságú gyalut is. A két szélsőség között több száz fajta és méretű szerszám található. Remek és látványos gyűjtési terület. Feltehetően ezt a szerszámot gyűjtik a legtöbben.
- I Ha már gyalu, akkor is lehet specializálódni egy-egy szakmára, funkcióra, anyagra stb. Pl. nagyon különlegesek az alapgyaluk, amikből akár több tíz fajtát lehet rövid idő alatt összegyűjteni. Van, aki csak fagyalukat gyűjt, de lehet fa-fém kombinációs és tisztán fémből készült gyalukra is specializálódni.
- I Lehet márkákat gyűjteni és azon belül az egyes típusokat, sorozatokat összeállítani.
- I Lehet specializálódni külföldi és a 'hál istennek szépszámu magyar gyártókra is.
- I Különleges és nem feltétlenül nagy helyet igényelő gyűjteményeket lehet összeállítani a gyalukésekbe, vésőkbe

beütött védjegyek, márkajelzések, logók összeadásásával.

A fentiekben leírt szempontok, gyűjtési formák jelzik a téma sokszínűségét, összetettségét. Ugyanakkor a gyűjtés előrehaladtával újabb problémák és esetleg gyűjtési lehetőségek merülnek fel. Szeretnénk minél többet tudni szerszámainkról, ezért igyekszünk minél több szakirodalmat, korabeli prospektust, katalógust vagy azok másolatait beszerezni. (Nem egyszerű feladat, hiszen a hazai szakirodalom nagyon elenyésző mennyiségű).

Újabb problémát jelent szerszámgyűjteményünk szakszerű dokumen-

tálása, adatrögzítése olyan formában, hogy az igazodjon mások rendszeréhez, vagy legalább kellően informatív legyen. Nagy feladat gyűjteményünk szakszerű felújítása, restaurálása is. Sajnos sokszor kétségbeejtően rossz állapotban kerülnek hozzánk egyes darabok. A farészek a rovarrágások miatt szinte elporladnak. Ha víz, nedvesség közelébe kerülnek, akkor pedig a fém és a fa együtt igazán érdekes mutatványokra képes.

A gyűjtési kedv és a gyűjtemény növekedésével egy idő után társakat keresünk, újabb beszerzési források, információ után kutatunk. Mind-mind megannyi, általában sok időt igénylő újabb feladat és egyben sikerforrás is.

A cikkben leírtak (még nem is teljes skálában) jelzik azokat a szempontokat, problémaforrásokat, lehetőségeket, amikkel egy szerszámgyűjtő kénytelen foglalkozni, ha valóban komolyan és elhivatottan szeretné ezt a tevékenységet folytatni. Azt gondolom, hogy minden gyűjtő része egy olyan csapatnak, akik a hazai, illetve általában a faipar múltjának megmentésén dolgoznak részben a saját örömeikre, részben mások épülésére.

Ebben a tevékenységben szeretne segíteni a jó szándékú és elhivatott gyűjtőkből a közelmúltban megalakult Magyar Famíves Céh Egyesület, melynek tagjai ebben a témában esetenként több évtizedes múlttal és munkássággal rendelkeznek.

Pauló Tamás
faipari mérnök-tanár

Műhelydekoráció